

razvoju odpira še mnogotere nove možnosti in je za zgled drugim deželam, hkrati pa opozorilo, da bi deželam v razvoju morali bolj pomagati pri uveljavljanju na svetovnem tržišču. Razširiti bi bilo potrebno kreditiranje, predvsem investiranje v karakteristično proizvodnjo posameznih dežel v razvoju, da bi se obogatil njihov izvoz in laže uveljavljali tudi njihovi industrijski proizvodi na razvitem tržišču. To so vprašanja, ki jih skupno preučujejo dežele v razvoju in postavljajo pred novo svetovno konferenco o trgovini. Ni neznano, da razvoj zaprtih tržišč razvitih dežel zelo ovira razvoj trgovinske menjave z deželami v razvoju.

Napredek dežel v razvoju je velika družbena in gospodarska preobrazba. Proces, ki ni niti malo preprost. Industrializacija ima dve strani — tehnično gospodarsko na eni, na drugi pa socialno preobrazbo in razvijanje družbenega sistema. Nekateri problemi se v začetnem razvoju kljub napredku industrializacije celo stopnjujejo. Ljudje naglo zapuščajo agrarni sektor in sicer še vedno agrarne dežele po vrsti postajajo uvoznice hrane (povečajo se potrebe nekmečkenga prebivalstva in obče potrebe). Sodobni industrijski razvoj terja

ogromna sredstva — industrijska oprema je draga, sproti je treba razvijati gradbeništvo, industrijo gradbenega gradiva, transport, šolati kadre in drugo, industrijska oprema je zelo draga, cene primarnih proizvodov pa so nizke. Vrhu tega svetovno trgovinska menjava odraža mnogotere gospodarske in politične značilnosti položaja. Mnoge dežele v razvoju še niso stabilizirale političnih in gospodarskih sistemov, ofenziva neokolonializma pa je močna. Vendar izražajo dežele v razvoju odločilno voljo, da spremenijo svoj položaj. Prezadolženost in nerazvita struktura omejuje razvoj menjave, razvoj kreditne politike, snovanja učinkovitih mednarodnih skladov in načrtna pomoč pa lahko to bistveno spremene. Posebno koristna je tudi vloga mednarodne tehnične pomoči. V njenem okviru je leta 1966 delovalo v deželah v razvoju okoli 800 jugoslovanskih tehničnih strokovnjakov, 690 študentov (od tega 200 iz arabskih dežel in 360 iz drugih afriških dežel) je študiralo pri nas s pomočjo naše vlade, mimo teh pa še okoli 1600 študentov iz različnih dežel v razvoju. To vsekakor izpričuje pomembnost odnosov Jugoslavije z deželami v razvoju.

Ivan Gams

Ekskurzijske beležke o geografiji Romunije*

Urlaci — Tega kraja ne najdete na manjših kartah. Je majhno naselje, kakih 16 km severovzhodno od mesta Ploiești. Tukaj smo se prvič za dalj časa ustavili, odkar smo tega dne zapustili Bukurešto in z avtobusi prečkali Vlaško ravnino. Saj spotoma tudi ni bilo kakih posebnosti. Vseskozi rahlo valovita ravnina s puhličastimi tlemi, ki si o njih tudi v Romuniji niso edini, v koliko so nanos vetra in v koliko naplavina. Pričakoval sem, da je Ploiești (150.000 preb.) mnogo bolj v senci črpalnih stolpov, kot pa je v resnici. Dejansko pa so se črpalni in vrtačni stolpi razlezli ob Karpatih proti zahodu vse v porečje reke Argeș in v Oltenijo, (na severovzhodu pa se je pridružilo novo naftno nahajališče okoli mesta Bacau v Moldaviji). Zato produkcija kljub dolgoletnemu črpanju nafte pri Ploieștiju še ni padla. Celo narastla je, na čez 12 milij. ton letno. Tudi tu v Urlaciju vidimo, kako črpalne naprave prephezajo sadovnjake, travnike in vinograde. Teh je na prisojah v subkarpatskih gorinah nepričakovano mnogo, zlasti med Ploieștujem in Buzauom ter severno od Piteștija.

Tu v Urlaciju se pravzaprav mislo ustavili zaradi naftnih črpal in vinogradov po gričih, temveč zaradi erozije prsti. V protierozijsko akcijo so se vključili tudi romunski geografi in tako je bilo na ekskurziji mnogo govora o vzrokih za perečo erozijo. Nekateri so hoteli vse pri-

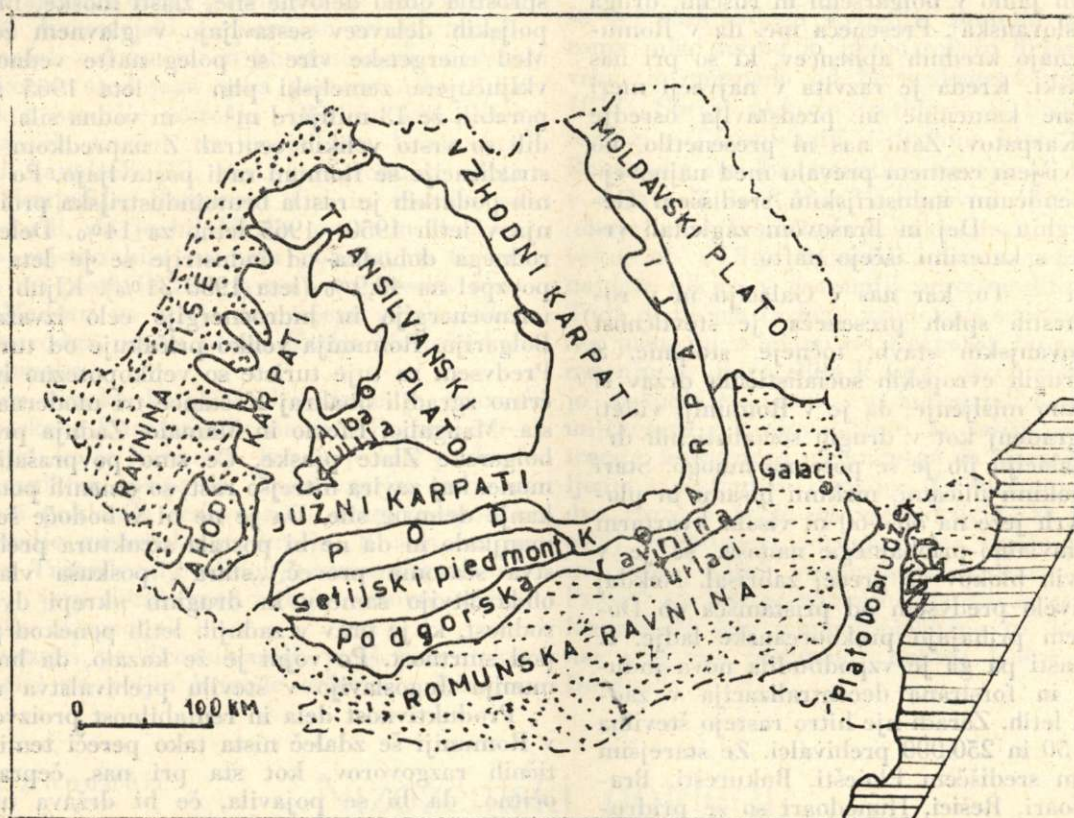
pisati neotektoniki. Tukaj so jo imeli s čim utemeljiti. Na karti kvartarja, ki smo jo dobili vsi udeleženci simpozija, je jugovzhodno od Urlacija vrisano, da je kvartarne nasutine 400 m na debelo. Med jugovzhodnim lokom Karpatov in Brailo je okoli 500 m debela. Ob sami Donavi je kvartarja manj. To se ujema z geodetskimi meritvami. Prof. dr. Kotec nam je na simpoziju poročal, da se v podkarpatskem pasu med Ploieștujem in Fokșanijem teren greza letno povprečno za 1 mm. V obdonavskem področju pa so ponovne geodetske meritve ugotovile, da se med kraji Corabia in Petești tla dvigajo za 1 mm in v področju Giurgiu-Calarași celo za 2 mm letno. To so navidezno majhne vrednosti. Toda če bi trajal tak proces ves kvartar, to je en milijon let, bi to pomenilo 1000—2000 m dviga ali ugreznenja. Tudi v sosednji Bolgariji so s ponovnimi geodetskimi meritvami zasledili dviganje severnobolgarske plosče. Do 160 m visoke terase na severni strani srednje Suhe planine (Balkana) tolmačijo bolgarski geomorfologi z neotektonskim dvigom in ne s kvartarno klimo, kot bi jih morda mi. Nižinski svet ob srednji romunsko-bolgarski Donavi se torej poševno premika, pod Karpati greza, večja južna polovica pa z Donavo vred dviga. Toda grezanju pod Karpati drži korak rečna akumulacija. Naša ekskurzija se je ustavila na ježi kvartarne terase. Pod nami je konec maja teklo v strugi le malo vode. Toda široko prodišče obakraj je pričalo, da hudournik — taki so menda vsi potoki in reke iz Karpatov — vali ob visoki vodi mnogo proda in peska in s tem gradivom

* Moja udeležba na mednarodnem simpoziju o aplicirani geomorfologiji od 25. maja do 4. junija v București in Cluju je podprl Inštitut za geografijo univerze v Ljubljani.

gradi v piedmontu razsežne vrsaje. Podgorska rečna akumulacije drži korak z grezanjem tudi vzhodneje, v okolju Fokšanja, kjer je grezanje še intenzivnejše in starejše, o čemer pričajo 3000 do 5000 m debeli pliocenski sedimenti.

Toda brez pravih argumentov so ostali zagovorniki, da povzročajo erozijo prsti v Transilvaniji neotektonika. Dokler nisem videl Transilvanije, si nisem mogel misliti, da morejo povzročati tako močno erozijo in posedanja tal tako pičle pada-

toja v savski in v valaški orogeni fazi (ta je že na prehodu iz pliocena v pleistocen). Med zadnjo so nastali v južnem prigorju obsežni zasipi villafranchienskega silikatnega prodovja, ki sestavlja griče tudi tu v Urlaciju. Tukaj nas gričevnati relief spominja na Slovenske gorice ali Haloze. Toda na povratku ekskurzije v Budimpešto smo se severno od Piteštija, pri kraju Cotmeana povzpeli po ježi terase, ki loči dolino reke Argeš od gričevja, in zagledali v smeri proti oddaljenim

Glavne reliefne enote Romunije (z označenimi kraji, ki stojijo na čelu poglavij v tekstu) —

Skica je povzeta po Fizični karti SR Romunije

vine (letno komaj 500 do 700 mm). Transilvanija spada namreč med tektonsko stabilna področja, čeprav je zgrajena večidel iz terciarne molase (to je rečnega, pretežno klastičnega nanosa z gora). Vkljub dolgotrajnim diskusijam udeleženci nismo slišali zadnje besede o tem, zakaj je tu toliko usadov. Zato se je porodilo naziranje, da sedanji geomorfološki procesi z usadi in erozijo pač pospešeno prilagajajo obliko površja na pestro petrografsko strukturo, ki se na površju ob splošnem zniževanju spreminja.

Presenetilo me je, da govorijo romunski geomorfologi kljub intenzivni neotektoniki in živahnemu sedanjemu preoblikovanju o precejšnji starosti najvišjih nivojev v Karpatih, ki jih datirajo v kredo, paleogen in le najnižje v neogen. Sicer pa si pri tem niso enotni. Bolj verjamem geologom, ki govorijo o dvigu srednjekarpatskega pla-

karpatskim vrhovom več kilometrov širok pravi plato, izdelan v istih villafranchienskih nanosih. Na vrhu ježe nam je delegat iz tamkajšnje vinogradniške državne postaje razlagal, da bi imeli mnogo več vinskega pridelka, če bi bilo več padavin in ne samo nekaj nad 400 mm. Prav te pičle padavine utegnejo biti vzrok, da je ostal tu terciarni svet tako malo razrezan, čeprav je verjetno enako star kot naše peripanonske gorice, Slovenske gorice, Šumadija in ta široki plato. Cotmeana pomenijo glede razrezanosti tri tipe terciarnih gričev, ki ustrezajo zmanjšanju padavin od zahoda proti vzhodu.

Da so pa Karpati geomorfo-genetsko zelo zapleteni zaradi neenakih dvigov, priča že podrobna geološka karta, ki je bolj pestra kot naše. V samem gorovju so kamenine od kambrija do kvartarja, Apnenca in dolomita je malo, le 1,4%

Vsega ozemlja Romunije. Toda kljub temu šteje romunski jamski kataster preko tisoč kraških jam. Razprava M. Bleahu — T. Rusu (The Karst of Romania — Brief Outlook. Géographie, Revue roumaine de Géologie, Géophysique et Géographie, 8, 1964) ve povedati, da je od tega 80% vodoravnih jam in le 20% brezen (pri nas je obratno razmerje!). Med drugim čitamo tudi, da je 72% jam fosilnih in le 28% jih nastaja še danes. Med njimi je najdaljša, 10 km dolga jama, ki jo Romuni imenujejo peštera Topolnica (prva beseda pomeni jamo v bolgarščini in ruščini, druga pa je občešlovanska). Preseneča me, da v Romuniji ne poznajo krednih apnencev, ki so pri nas najbolj kraški. Kreda je razvita v največji meri kot klasične kamnine in predstavlja osredje Vzhodnih Karpatov. Zato nas ni presenetilo, ko smo na najvišjem cestnem prevalu med najnovejšim petrokemičnim industrijskim središčem Georgea Georghia - Dej in Brašovom zagledali vrtno stolpe, s katerimi iščejo nafto.

Galaci — To, kar nas v Galacijo in v romunskih mestih sploh preseneča, je številčnost novih stanovanjskih stavb, točneje, stolpnic. S kolegi iz drugih evropskih socialističnih držav si delimo enotno mišljenje, da je v Romuniji videti več novih gradenj kot v drugih socialističnih državah. V Galacijo jih je še posebno mnogo. Stari center s širokimi ulicami, nizkimi hišami in plotovi, ki je vrh ježe na 50—60 m visoki kvartarni terasi iz fluvialno-priobalnega nanosa, se je v množici novih blokov že precej zabrisal. Nekdaj je mesto živelo predvsem od pristanišča ob Donavi. Do sem prihajajo prekooceanske ladje. K hitri novi rasti pa ga je vzpodbudila nova industrializacija in forsirana decentralizacija v zadnjih desetih letih. Zaradi nje hitro rastejo številna mesta med 50 in 250.000 prebivalci. Ze starejšim industrijskim središčem Ploiești, Bukurești, Brašovu, Timișoari, Reșiți, Hunedoari so se pridružili novi kraji, največ na Romunski ravnini. Njihova vplivna območja že tako preprežajo Romunsko ravnino, da najde popotnik na podeželju le še malo proslule balkanske zaostalosti.* Vsa ta mesta pa prekaša po rasti Galaci, ki ima že okoli 150.000 prebivalcev, in to zaradi gradnje kombinata živilsko predelovalne industrije in nove železarne. Prvi kombinat — pri planiranju so sodelovali tudi romunski geografi, ki so napisali po vojni okoli 80 monografij o mestih — bo iz Galaca izvažal romunske živilske izdelke, drugi pa bo obratoval predvsem na osnovi uvožene železne rude. Oba zavoda opremljajo v veliki meri s stroji iz zahodnih držav. Galaci je marsikomu od nas olajšal razumevanje najnovejše romunske gospodarske in politične usmerjenosti. Romunija je član SEV, toda želi se intenzivneje vključiti tudi v svetovno gospodarstvo.

* Mislim, da je Balkan zgodovinski pojem in da mu na geografski karti sedanosti ne kaže določevati meja. Če pa bi moral v vzhodnem delu Balkana potegniti severno mejo, bi jo zarisal po Južnih Karpatih in ne po Donavi.

O gospodarskem razvoju vlada v Romuniji vsesplošni optimizem. Ta optimizem ima več korenin. Kmetijstvo ima na razpolago več orne zemlje kot naša država. Na Romunski ravnini in ravnini Tise so prsti rodovitne. Večini bi mi dejali, da so puhlicaste. Romunska pedološka karta jih označuje za deluvialne-proluvialne, s poudarkom na naplavnem nastanku. Pravih puhlic in črnih prsti je manj. Kmetijstvo je skoraj v celoti socializirano. Privatne kmetije so ostale le na pobočjih gričev in gora. Povojna mehanizacija je sprostila obilo delovne sile, zlasti moške. Brigade poljskih delavcev sestavljajo v glavnem ženske. Med energetske vire se poleg nafte vedno bolj vključujeta zemeljski plin — leta 1965 so ga porabili že 13 milijard m³ — in vodna sila. Zgradili so vrsto velikih central. Z napredkom industrializacije se Romuni radi postavljajo. Po uradnih podatkih je rastla brutoindustrijska proizvodnja v letih 1950—1965 letno za 14%. Delež narodnega dohodka od industrije se je leta 1965 povzpел na 48,9% (leta 1938 31%). Kljub temu, termoenergijo in hidroenergijo celo izvažajo v Bolgarijo. Romunija veliko pričakuje od turizma. Predvsem za tuje turiste so velikopotezno in načrtno zgradili obakraj Kostance tri moderna mesta, Mangalio, Eforio in Mamaio. Zadnja prekaša bolgarske Zlate pjaske. Če smo povprašali Romune, kaj zavira hitrejšo rast, so omenili pomanjkanje delovne sile. Da je ne bi v bodoče še bolj manjkalo in da ne bi postala struktura prebivalstva sčasoma preveč „stara“, poskuša vlada z obdavčitvijo samcev in drugimi ukrepi dvigniti rodnost, ki je prav v zadnjih letih ponekod padla pod smrtnost. Po vojni je že kazalo, da bo Romunija Jugoslavijo v številu prebivalstva ujela.

Produktivnost dela in rentabilnost proizvodnje v Romuniji še zdaleč nista tako pereči temi kritičnih razgovorov, kot sta pri nas, čeprav je očitno, da bi se pojavila, če bi država ubrala podobno pot kot Jugoslavija.

Alba Iulia — Ta kraj je vidneje označen na zgodovinskih kot na geografskih kartah. Od mnogih krajev Transilvanije, ki so ohranili svoja srednjeveška jedra pod gradovi na vzpetinah, muzeje in starinske cerkve, se mi je Alba Iulia najbolj vtisnila v spomin, ker se mi zdi, da poseblja zgodovino Transilvanije in Romunije.

Je zaselek v dolini reke Mureș, ki teče iz transilvanskega kotla na zahod v Tiso. Pomanjkljivo strateško lego — leži na kvartarni terasi — so nadomestili mogočni obrambni nasipi okoli naselja, ki je ohranilo pomen in naselbinsko tradicijo od izpred rimskih časov do danes. Z vladavinami in prebivalci vred se je menjalo tudi ime kraja. Najstarejše ime je Apulum in časa svobodnih Dakov, ki so jih skupno z getijskimi plemeni Rimljani premagali in romanizirali. Rimljani dvignejo na ruševinah grad Apulum. Po preseljevanju narodov se javi kraj z imenom Balgrad (tako je zapisano v romunski literaturi. Vodnik nam je govoril o Bielgradu). Ime kaže na slovanske naseljence. Od kod izvira slovansko

ime tu in v izredno številnih drugih krajevnih imenih v Romuniji, so nam domači geografi vedeli le malo povedati, in to v kljub starocerkvenoslovanskem jeziku, ki je imel v romunski pravoslavni cerkvi do preteklega stoletja isto vlogo kot pri nas latinščina, razen splošnih navedb, da so bile po preseljevanju narodov nižine redko naseljene tudi s Slovani (na primer Bukurešti leži v pokrajini Vlesia in skozi njo teče reka Dimbovica). Vtis je, da je potekala romunizacija ravninskega prebivalstva tako kot v Srbiji, Črni gori in še marsikateri drugi gorati deželi: bolj vitalni, tu vlaški živinorejski gorjanci so se ob transilmansi mešali z domačini in jih etnično nadvladali.

Ob koncu srednjega veka postane Alba Iulia znana kot središče okrožja Alba in kot sedež transilvanskih knezov ter božja pot. V rimskokatoliški katedrali (13. stol.) je grobnica očeta Matije Hunjadija. Romunski viri in vodniki so nam govorili, da je bil Matija po rodu Romun. Njegovo rojstno hišo so nam pokazali v Cluju, kjer so mu postavili na glavnem trgu velik spomenik. Madžari ga imajo za svojega rojaka. Slovenska narodna pesem pozna Kralja Matjaža kot našega junaka.

Zraven rimske katoliške katedrale je pravoslavna cerkev „Katedrala kronanja“. Po prvi svetovni vojni, ko je Romuniji, ker se je bila pridružila zaveznikom, pripadla Transilvanija, se je v tej cerkvi poklonila cerkvena in druga gosposka Transilvanije romunskemu kralju. S tem se je začelo za Transilvanijo obdobje romunske vladavine, ki jo je prekinila med zadnjo svetovno vojno madžarska okupacija.

Če potuješ po Transilvaniji, vidiš prav tako kot drugod na poljih brigade delavcev, državna

posestva, v vaseh sedeže „kmetijskih produkciskih zadrug“, v mestih tovarne itd. Toda v kulturni pokrajini se pozna drugačna preteklost kot južno od Karpatov. V mestih prevladujejo mestna jedra srednjeevropskega tipa z vsemi zgodovinskimi spomeniki. Tu v Albi Iuliji je taka biblioteka Batthyanäum, ki hrani med drugim čez 500 inkarnabul od 9. stoletja dalje. Nekatere imajo svetovno slavo. Vse kulturne spomenike so spravili Romuni pod zakon o spomeniškem varstvu. Toda zdí se mi, da so več kot to in da so ponekod še del vsakdanjega življenja. Romuni so razmeroma mlad narod in imajo mlado državo (neodvisno in priznано od berlinskega kongresa leta 1878). Spričo njihove vitalnosti se bodo etnične razlike v Transilvaniji nedvomno hitro zabrisale. Romunska uradna statistika navaja za leto 1966 v državi le še 8,4% Madžarov in 2% Nemcev (oboje so v Transilvaniji kolonizirali v srednjem veku) ob 87,8% Romunov. Temu primerno ne najdete nikjer v Romuniji neromunskih napisov. Toda dediščina različne zgodovine severno, vzhodno, južno in zahodno od Karpatov bo po mojem mnenju še dolgo silila k večji decentralizaciji, ki jo pospešujejo samo v industrializaciji. Kljub univerzam v Craiovi, Cluju in Jašiju je koncentracija kulturnega, tehničnega in upravnega življenja v Bukurešti popolna. To mesto je tudi za dva razreda večje od vseh drugih (že okoli 1,5 milij. prebivalcev, druga mesta imajo pod četr milijona). Kljub modernemu videzu („vzhodni Pariz“) pa leži po mnenju Transilvancev „onkraj Karpatov“, kar pomeni približno to, kar je pri nas svoj čas pomenilo „onkraj Kolpe, Save in Donave“.

Majda Zupančič

Nizozemski polderji

Nizozemska ni samo nižinska dežela, kjer celo najvišje vzpetine ne presežejo 110 m, temveč ima četrtno tal celo niže od morja, ena osmina pa je z morsko gladino v isti ravni. Ves ta niže ležeči del je bil nekoč pod vodo ali pa zamočvirjen. Pridobili so ga v stoletnih spopadih z morjem. Ta boj se vrši še danes. Ni dovolj samo pridobiti, treba je pridobljeno tudi ohraniti. Stotine moderniziranih mlinov na veter in nešteto novih motornih črpalnih postaj deluje noč in dan, da bi ohranili novo pridobljeno zemljo suho. Prikližno 1800 kilometrov naravni in umetni nasipi ščitijo severno in zahodno Nizozemsko pred poplavami. Vzdrževanje teh nasipov terja veliko truda in še več denarja.

S pomočjo številnih mlinov na veter so v 17., 18. in 19. stoletju osušili velika jezera v severni Holandiji. S tem pa osuševalnih del še niso zaključili. Pojavile so se nove ideje. Cornelis Lely je leta 1891 izdelal genialen načrt, ki pa je doživel svojo realizacijo šele 27 let kasneje. Po njegovi zamisli naj bi zgradili 30 km dolg nasip, ki

bi povezoval obalo severne Holandije s Frizijo. Tako bi nastalo zaprto jezero s površino 350.000 hektarov. Znotraj zaprtega Isselskega jezera bi v petih polderjih osušili tla.

Gradnja velikega nasipa je trajala pet let. To je bilo nadčloveško delo, ki je zahtevalo veliko iznajdljivosti, poguma in moderne tehnike. Leta 1932 je bilo delo končano. Zuiderskega morja ni bilo več, nastalo je Isselsko jezero. — Nasip je visok približno 7 metrov (niha med 6.80 m in 7.60 m). Tudi najbolj viharo morje ga ne preplavi, še vedno se dviga nad tri metre visoko. Širok je 90 metrov. Na njem so zgradili avtocesto, kolesarsko stezo in stezo za pešce. Na obeh koncih nasipa je skupaj 25 zatvornic, ki uravnavajo odtok vode iz Isselskega jezera. Hkrati pa so zgradili posebne komore za prehod ladij.

Na področju nekdanjega Isselskega jezera so že naseljeni trije polderji: Wieringer, severovzhodni polder in vzhodni Flevoland. Ostala dva polderja, južni Flevoland in Markerwaard, bosta dograjena do leta 1980.